

EBCED HESABI KİTABELERİ KURTARIYOR VE TARİHİ AYDINLATIYOR

EBCED ACCOUNT RECOVERS INSCRIPTIONS AND ILLUMINATES HISTORY

Dr. Öğrt. Üyesi Şerefnur ATİK

Avrasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı, Trabzon / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-0319-6662

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi boyunca birçok kez kullanılmış olan ebced hesabı bir tür kodlama sistemidir ve yazıya eklenen tarihlerle birlikte birtakım bilgilerin korunmasını sağlar. Ebced hesabı bir kitabenin yazıldığı zaman ve yazarı hakkında bilgi verebilir.

Tarihi eserlerin üstüne kazıma yöntemiyle yazılan kitabeler, ebced hesabının kullanıldığını görebileceğimiz önemli kaynaklardır. Ebced hesabı tekniğini kullanarak, kitabenin yazım tarihi ve yazarı hakkında bilgiye ulaşabilmemizin yanı sıra, kitabelerdeki noksan noktaları saptayabilmekte ve zarar görmüş kısımları onarabilmekteyiz. Bu çalışmanın amacı da makalenin konusu olan kitabenin zarar görmüş kısımlarının saptanması ve onarılmasıdır.

Bütünüyle okunamamış kitabelerle ilgili yaptığımız araştırmalar sonucunda; seçtiğimiz kitabe, Sultan II. Abdülhamit Çeşmesinin kitabesi olmuştur. Kitabenin bulunduğu yerde inceleme yapılmış ve çalışmada kullanmak niyetiyle esere ait fotoğraf çekimleri yapılmıştır.

Edinilen ilk izlenimlerin ardından çeşme kitabesiyle ilgili kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Ebced hesabı tekniğiyle kitabedeki iki dize incelenmiş, bütün harflerin sayı değerine dair hesaplamalar yapılmıştır ve sonuç olarak ilk dizeye ait sayısal değer 1318, ikinci dizeye ait sayısal değer ise 493'e eşit olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen iki dize arasında rahatlıkla fark edilen sayısal fark bizi, dizede incelenmeyen zarar görmüş bir bölüm olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Ek olarak kitabenin ikinci dizesindeki anlam bozukluğu, yapılan araştırmalar ve ulaşılan sonucun doğru olduğunu kanıtlamaktadır.

Tarih, filoloji, edebiyat ve matematik gibi farklı disiplinleri bir araya getiren projemiz sayesinde fark edilen tahribatın onarılması amacıyla T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Sultan II. Abdülhamit Çeşmesinin kitabesi ile ilgili çalışmamız hakkında bilgiler veren dilekçeler gönderilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Onarım, bakanlık, mühendis, şifre, dize

ABSTRACT

The ebced account, which has been used many times throughout the history of the Ottoman Empire, is a kind of coding system and provides protection of some information along with the dates added to the article. The Ebced account can provide information about the time of an inscription and its author.

The inscriptions written with the method of scraping on the historical monuments are important sources that we can see that the ebced account is used. By using the Ebced calculation technique, in addition to accessing information about the writing history and the author of the inscription, we can identify the missing points in the inscriptions and repair the damaged parts. The aim of this study is to identify and repair damaged parts of the inscription which is the subject of our work.

As a result of our research about the inscriptions that have not been read completely; the inscription we have chosen Sultan II. Abdülhamit fountain was the inscription. The place where the inscription was made was examined and the photographs were taken from the work with the intention of using it in the study.

After the first impressions, a comprehensive research was conducted about the fountain inscription. The two strings in the inscription have been examined by the Ebced calculation technique, and the numerical value of all letters is calculated. The numerical difference, which is easily noticed between the two strings, has led to the conclusion that there is a damaged section

that is not examined in the string. In addition, the meaningfulness in the second string of the inscription proves that the researches and the results obtained are correct.

With the help of this work which brings together different disciplines such as history, philology, literature and mathematics, T.C. Navy and T.C. Ministry of Culture and Tourism, Sultan II. Abdülhamit Petitions giving information about fountain inscription were sent.

Keywords: Repair, ministry, engineer, password, string

1. GİRİŞ

“Kitabeler üzerine Arap harfleriyle yazılan yazılar, ebced hesabı dikkate alınarak yazılmış olan metinlerdir. Bu metinlerin içinde ebced hesabı vasıtasıyla gizli bilgiler, şifreler, özel tarihler bulunur. Kitabeler üzerindeki harflerin, ebced hesabına göre sayı değerlerini bilmek, bu nedenle önemlidir.

Çalışmamızın bu kısmında ebced hesabı hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz: Arap alfabesinde her harf bir rakama tekabül eder. Bundan istifade edilerek çeşitli işlemler vücuda getirilir. Bu işleme Ebced Hesabı denir. Ebced hesabında ilk dokuz harf, birer birer olmak üzere 1’den 9’a, ikinci dokuz harf onar onar olmak üzere 10’dan 90’a, üçüncü dokuz harf yüzer yüzer olmak üzere 100’den 900’e kadar değerlendirilir. Ayrıca geriye kalan Gayın harfi ise 1000’i gösterir. Hepsinin toplamı 5995 eder. Ebced hesabı en fazla kullanılan hesap çeşididir ve harflerin aldığı rakam değerleri bunlardır. Bilhassa tarih düşürmelerde gerekli işlemler için çok sık olarak kullanılan bir metottur.” (Yakit, 2003:39)

Ebced hesabı yapılarak eksik ve yanlış okunan ya da farklı şekillerde zarar görmüş kitabelerin orijinal hali bulunabilir. Ne yazık ki bu şekilde zarar görmüş kitabelere günümüzde de rastlanmaktadır. Üstünde çalıştığımız Sultan II. Abdülhamit Çeşmesinin kitabesi de bunlardan birisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışmanın başında, daha önceki çalışmaların konuları araştırılmıştır. Söz konusu olan çeşme kitabesi ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmada matematik, edebiyat, dil ve tarih olmak üzere dört ayrı disipline yer vermiş olmak bu çalışmayı benzerlerinden ayıran özelliğidir.

Bahsettiğimiz disiplinler arası çalışmayla, ebced hesabı kullanarak kitabeler üzerindeki zarar görmüş kısımların, tam olarak okunamamış veya yanlış okunmuş yerlerin tespit edilmesini ve böylece üzerine gölge düşmüş tarihi bilgilerin düzeltilmesine yardımcı olmayı amaçlıyoruz.

2. YÖNTEM

Çalışmanın başında tamamen okunamamış veya yanlış okunmuş kitabelerin olup olmadığı, varsa nerelerde yer aldığı ile ilgili incelemelerde bulunulmuştur. Çeşme ve kitabesi seçildikten sonra bibliyografik tarama yapılmıştır.

Araştırma sürecinde, Sarıyer ilçesi Rumelikavağı Mahallesinde bulunan; Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı askeri özel eğitim merkezine bir gezi düzenlenmiş, bu gezi sırasında Sultan II. Abdülhamid Çeşmesi ziyaret edilmiş ve yerinde okuma çalışmalarının yanında fotoğraf çekimi de yapılmıştır.

Yürütülen çalışmaların sonucunda;

Çeşme ilk görüldüğünde, Osmanlı Türkçesi ile yazılı olan kısmın altında Latin kökenli Türk alfabesi ile okunuşunun yer alması işimizi oldukça kolaylaştırmıştır.

‘Târih-i muhtârı oku ey su içen eyle duâ

Eyledi bu çeşme-i pâki bina’

Sene 1318 (1900)

Yukarıdaki dizeleri okuduğumuzda, beyitin ikinci dizesinde özne yoksunluğu ve dizenin ilk dizeye göre kısa oluşu dikkatimizi çekmiştir. Kitabe metninin ikinci dizesine, özneyi buldurmaya yönelik olarak sorulan **‘Kim, eyledi bu çeşme-i pâki bina?’** sorusuna cevap verilememesi ve taşın üstünde cevap yerine geçebilecek kısmın boş olması, dikkatle bakıldığında fark edilmektedir.

Belirtilen ilk dikkatlerin sonrasında, birinci veya ikinci dizeyi ya da her iki dizeyi oluşturan kelimelerin ebced hesabı ile sayısal değerleri toplamı 1318 olmalıdır. Bu nedenle her iki dizeyi oluşturan kelimelerin ebced hesabına göre sayısal değerleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma aşağıdaki gibi yapılmıştır:

Tablo 1. Kelime, Harf ve Ebcet Hesabı

Kelime	Osmanlıca Harfler	Ebcet Hesabına Göre Sayı Karşılığı
tarih	ت + ا + ر + ي + خ	600 + 10 + 200 + 1 + 400 =1211
muhtarı	ی + ر + ا + ت + خ + م	10 + 200 + 1 + 400 + 600 + 40 =1251
oku	و + ق + و + ا	6 + 100 + 6 + 1 = 613
ey	ی + ا	10 + 1 = 11
Su	و + ص	6 + 90 = 96
içen	ن + چ + ي + ا	50 + 3 + 10 + 1 = 64
Eyle	ء + ل + ي + ا	1 + 30 + 10 + 1 = 42
dua	ا + ع + د	1 + 70 + 4 = 75

Tablo 1'deki hesaplamaları göz önünde bulundurursak harflerin ebcet hesabına göre sayısal değerlerinin toplamının, 1318'den çok fazla olduğunu görürüz. Bu sebeple, ebcet hesabına göre doğru tarihi veren sayısal değer, ikinci dizide olması gerektiği düşünülmüştür.

İkinci dizide bulunan harflerin ebcet hesabına göre sayısal değerlerini de Tablo 2 ile şöyle hesaplayalım:

Tablo 2. Kelime, Harf ve Ebcet Hesabı

Kelime	Osmanlıca Harfler	Ebcet Hesabına Göre Sayı Karşılığı
eyledi	ا + د + ل + ي + ي	10 + 4 + 30 + 10 + 1 = 55
bu	و + ب	6 + 2 = 8
çeşme	ء + م + ش + چ	1 + 40 + 300 + 3 = 344
paki	ك + ا + پ + ي	10 + 20 + 1 + 2 = 33
bina	ا + ن + ب	1 + 50 + 2 = 53
Toplam: 493		

Tablo 2'deki hesaplama göre, ortaya çıkan hesaplamamızın 1318'le arasında büyük bir fark göze çarpmıştır. Bu durumda;

1318 - 493 = 825 olduğu için; verilmiş olan tarihe ve ebcet hesabı uygulamasına göre bu kadar büyük bir farkın bulunması bize; sayısal değerlerinin toplamı ebcet hesabına göre 825 eden bir kelime veya kelime grubunun eksik olduğunu göstermektedir.

Buna ek olarak önceden de belirttiğimiz gibi dizide anlam yönünden eksiklikler bulunmaktadır. Bu aşamadan sonra, yaptığımız detaylı kaynak incelemeleri yolunuzu bulmamızda bize yardımcı olmuştur. Aşağıda bibliyografik künyesi verilen kitapta, eksik kelimelerin ne olduğu bulunmuştur. (Tanışık, 1943:227)

Çeşme kitabesinde yer alan beyitin ikinci dizisinde bulunması gereken “**Abdülhamid Han**” kelime grubu dizideki anlam yoksunluğunu tamamlamakla birlikte ebcet hesabına da uygun düşmektedir.

Tablo 3 Kelime, Harf ve Ebced Hesabı

Kelime	Osmanlıca Harfler	Ebced Hesabına Göre Sayı Karşılığı
Abdülhamid	د + ي + ع + ب + د + ا + ل + ح + م	4+10+40+8+30+1+4+2+70=169
Han	خ + ا + ن	50+1+600= 651

$$169 + 651 = 820$$

Burada önemle belirtilmesi gereken nokta, harflerin sayısal değerleri toplamının **825** değil de **820** olmasının; dizenin yazılışında / söylenişinde bulunan, **5** puanlık bir “**tarih düşürme hatasının**” bulunduğunu göstermekte oluşudur.

O halde kitabenin doğru şekli;

‘Târih-i muhtârı oku ey su içen eyle duâ

Abdülhamid Han eyledi bu çeşme-i pâki bina’ olmalıdır.

3. BULGULAR

Bu çalışmanın neticesinde Sultan II. Abdülhamid Çeşmesi kitabesinin üzerindeki ikinci dizinin bazı sözcüklerinin silinmiş olduğuna dair hipotez, ebced hesabı ile doğrulanmıştır.

Kitabedeki dizeler arasındaki sayısal farklılık Tablo 1 ve Tablo 2 incelendiğinde rahatça göze çarpmaktadır. “Abdülhamid Han” kelime grubu Tablo 3’te de görüldüğü üzere ikinci dizinin başına eklendiğinde ebced hesabına uygun düşmüş; iki dize arasındaki sayısal fark kapanmış ve aynı zamanda da dizedeki eksiklik tamamlanmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın sonucunda T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına, Sultan II. Abdülhamid Çeşmesi kitabesinin düzeltilmesi için; çalışmamız ile ilgili bilgi de içeren dilekçeler gönderilmiştir. Gönderilmiş olan dilekçelere ilgili makamlar tarafından cevap verilmiştir.

Bu çalışmanın neticesinde, Sultan II. Abdülhamid Çeşmesi kitabesinin hangi tarihte tahrip görmüş olduğunun belirlenmesi, bir tartışma sorgusu olarak öne sürülebilir

5. ÖNERİ

Bu çalışma sayesinde tarihimizin arz ettiği önem ve onu korumak için üstümüze düşen sorumluluk bir kez daha açıkça görülmüştür. Ne yazık ki incelenen çeşme kitabesinde bir tahribata rastlanmıştır. Yanlışlığın düzeltilmesi için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı konu hakkında bilgilendirilmiş, tarihi eserlerin restorasyonu sırasındaki denetimlerin artırılmasının önemi anlaşılmıştır.

KAYNAKLAR

TANIŞIK, İ. H. (1943), İstanbul Çeşmeleri I, İstanbul: Maarif Vekilliği ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları

YAKIT, İ. (2003). Türk İslam Eserlerinde Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul: Ötüken Yayınevi

Ek 1. Sultan II. Abdülhamid Çeşmesi'nin Fotoğrafi